

Kelan asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi valmiuslain ja asevelvollisuuslain 79 §:n muuttamisesta HE 63/2022 vp

1. Valmiuslain Kelaä koskevat säännökset

Valmiuslaissa säädetään tällä hetkellä eräiden sosiaalivakuutuksen etuuksien (56 §) sekä sosiaaliavustusten (57 §) maksamisesta määrältään vähennettynä. Lainkohtien toimivuutta ei koskaan ole jouduttu testaamaan käytännössä. Säännökset vaikuttaisivat olevan erityisesti rahoituksen näkökulmasta säädettyjä. Hallinnolliseen toimeenpanoon tällaisen järjestelyn vaikutukset eivät välttämättä ulotu. Huonoimmassa tapauksessa vaikutuksen voivat olla käsittelyä hidastavia. Etuudet ja tuet on käsiteltävä, myönnettävä ja maksettava ja alennettu etuus on ratkaistava niiden säännösten mukaan, joita alkuperäisessä laissa edellytetään.

2. Nykytila

Olemassa olevien säännösten (56-57 §) toimeenpano, järjestelmien yhteensovittaminen ja maksettavien etuuksien sisältämä tarveharkinta ovat osin analysoimatta. Tilanteessa, jossa hakemusten määrä voi räjähdysmäisesti kasvaa, kaikki tarveharkinta on riski toimeenpanolle. Kun hakemuksia saapuu kymmeniä tai satoja tuhansia lyhyessä ajassa, on täysin mahdollista, että mihinkään tarveharkintaan ei kyetä edes yhteistoiminnassa useiden viranomaisten kesken.

3. Esityksen vaikutukset

Uudessa 57 a § säädettäisiin väestön toimeentulon turvaamisesta maksuliikennehäiriöissä. Tuella on tarkoitus kattaa välttämättömät elintarvikkeet, lääkkeet ja muut vastaavat välttämättömät hyödykkeet. Tuki voidaan suorittaa maksusitoumuksena tai muulla vastaavalla menettelyllä.

Kansaneläkelaitos huolehtisi tuen myöntämisestä, suorittamisesta ja muusta toimeenpanosta siihen saakka, kun se voidaan toteuttaa tietojärjestelmillä.

Kun tietojärjestelmät eivät ole käytettävissä, toiminnan koordinointi siirtyisi hyvinvointialueille. Perustelujen mukaan Kela voi avustaa tässä tehtävässä esimerkiksi henkilöresursseilla tai luovuttamalla tiloja toimintaan.

Lähtökohtaisesti tuki perittäisiin takaisin. Tuen takaisinperiminen arvioitaisiin myöhemmin.

4. Kehittämisehdotukset

Esitys on merkittävä parannus nykytilaan.

Kehittämisehdotuksina nostaisin seuraavia asioita:

- Kelalla ei ole olemassa mitään virka-apua koskevia säännöksiä. Kelan toimintaa normaalitilanteessa rajaavat Kela -lain tehtäviä koskevat säännökset ja tiukat tietosuojakysymykset jne. Poistaako valmiuslain käyttöönotto itsessään näitä? Tämän vuoksi olisi tärkeää, että hyvinvointialueiden avustamisen mahdollisuudesta säädettäisiin laissa nimenomaisesti. On tärkeää, että tuossa tilanteessa ei erikseen jouduta pohtimaan, mitä saadaan tehdä ja mitä ei saada tehdä. Normaalitilanteessa Kelan tehtävät on määritelty tyhjentävästi laissa Kansaneläilaitoksesta ja sen 2 §:ssä.
- Avustamista ei tulisi säätää velvollisuudeksi, vaan mahdollisuudeksi. Kelan toimiva johto arvioisi, mihin kulloinkin kyetään. Hyvinvointialueita on 22, mikä voi vaikeuttaa resurssien kohdentamista. Vaikka osa Kelalaista osallistuisikin avustaviin tehtäviin, tehdään taustalla työtä normaalien tietojärjestelmien palauttamiseksi – siihenkin on varattava resursseja. En haluaisi sitoa Kelan toimivan johdon liikkumatilaa liiaksi – apua annetaan varmasti se määrä, mikä kulloinkin kyetään.
- Liian tiukka viittaaminen toimeentulotukilain menettelysäännöksiin voi luoda sellaisia edellytyksiä, joihin ei poikkeusoloissa kyetä. Laissa tulisi säätää joustavammin, esimerkiksi: *”Tuen hakemiseen ja myöntämiseen, tukiasian käsittelyyn sekä muutoksenha-kuun **noudatetaan soveltuvin osin**, mitä toimeentulotuesta annetussa laissa säädetään.*

5. Muuta asiaan liittyvää

Jos lakiesitys etenee, tulisi sen toimeenpanon mahdollistamiseen ryhtyä pikaisesti. Mikään tietojärjestelmä ei itsestään toimi säädetyllä tavalla. Valmistelu edellyttää ministeriön koordinaatiota ja eri viranomaisten yhteistä valmistelutyötä. Verkostot on hyvä luoda etukäteen. Tietojärjestelmät on muutettava tai rakennettava ja se edellyttää resursseja työhön. Kaiken on oltava lähes valmiina.

Poikkeusolojen käyttöönottoon on korkea kynnyks. Olisi järkevää, että myös tavalliseen lainsäädäntöön lisätään työvälineitä, jotka mahdollistavat tämän kaltaisten tilanteiden hallinnan. Kela kohdalla kysymys olisi tarkennuksista Kelasta annettuun lakiin.

Kohteliaimmin

Petri Lemettinen
johtava lakimies